

Μακεδονικά

Τόμ. 2

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1941-1952

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1953

Που έκειτο η αρχαία πόλις Ελίμεια

Δ. Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.9247](https://doi.org/10.12681/makedonika.9247)

Copyright © 2016, Δ. Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (2017). Που έκειτο η αρχαία πόλις Ελίμεια. *Μακεδονικά*, 2, 179-192.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9247>

ΠΟΥ ΕΚΕΙΤΟ Η ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΙΣ ΕΛΙΜΕΙΑ

Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν περὶ τῶν πόλεων¹ τῆς Ἄνω καλουμένης Μακεδονίας, τῆς σημερινῆς δηλ. Δυτικῆς Μακεδονίας, εἶναι τόσον πενιχραί, ὥστε ἐξ αὐτῶν σήμερον πολὺ ὀλίγας γνωρίζομεν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξηρὰ μόνον ὀνόματα. Δυστυχῶς δὲ καὶ τὰ νεώτερα εὐρήματα ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ καιροὺς ἔγιναν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν, δὲν εἶναι πάντοτε ἱκανὰ νὰ μᾶς δια φωτίσουν περισσότερον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὄχι μόνον ἡ ἱστορία τῶν παραδεδομένων πόλεων μένει δι' ἡμᾶς ἄγνωστος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τοποθέτησις των δὲν εἶναι πάντοτε ἐφικτή. Μία ἀπὸ τὰς πόλεις, τῶν ὁποίων ἡ θέσις πολὺ συνεζητήθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν, εἶναι καὶ ἡ Ἐλίμεια, ἡ πρωτεύουσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς ὁμωνύμου μακεδονικῆς ἐπαρχίας, τῆς ἐκτεινομένης νοτιῶς τῆς Ὁρεστίδος καὶ τῆς Ἐορδαίας μέχρι τῆς Πίνδου καὶ τῶν Καμβουνίων.²

¹ Περὶ τῶν πόλεων τῆς Ἄνω Μακεδονίας ὁ Στράβων VII, 9 σ. 327 λέγει τὰ ἑξῆς: «Πρότερον μὲν οὖν καὶ πόλεις ἦσαν ἐν τοῖς ἔθνεσι τούτοις... νῦν δὲ τὰ πολλὰ μὲν ἐρημία κατέχει, τὰ δ' οἰκούμενα κωμηδὸν καὶ ἐν ἐρειπίοις λείπεται».

² Ἡ Ἐλίμεια ἢ Ἐλιμιώτις περιελάμβανε τὴν σημερινὴν περιοχὴν τῶν Γρεβενῶν, Σερβίων, Βενιζίων, τῆς Ἀνασελίτσης, Σιατίστις, Σελίτσης (νῦν Ἐρατύρας), ἀσφαλῶς τὸ νοτιώτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας Κοζάνης περὶ τὴν Καισαρειάν καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ παρὰ τὴν Σιατίστην στενὸν (= Μπουγάτσι), τὸ ἄγον εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος, καὶ τὴν περιοχὴν τῶν Καραγιαννίων. Περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαίας Ἐλιμιώτιδος βλέπε Leake, Travels in northern Greece. London 1835, τόμ. III, σ. 304 κέ. Desdèvises-du-Dezert, Géographie anc. de la Macéd. Paris 1863, σ. 304 κέ. Heuzey-Daumet, Mission archéol. de Macéd. Paris 1876, σ. 285 κέ. Abel, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας (μετάφρ. Δήμιτσα), σ. 8 κέ. Forbiger, Handbuch der alten Geographie. Hamburg 1877, τόμ. III, σ. 725. Μ. Δήμιτσα, Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας. Ἀθῆναι 1874, μέρ. II, σ. 68 κέ. καὶ Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις κλπ. 1896, σ. 516 κέ. Oberhummer, RE V, 2367)8. Παπαδάκιν ἐν Ἀθηνᾶ, τόμ. 25 (1913) σ. 440 κέ. Geyer, Makedonien, σ. 12 καὶ RE XIV, 651)2. Hammond, B.S.A. XXXII (1931)32, σ. 146, πρτ. 1. Κεραμόπουλλον, AE 1932, σ. 99 κέ. καὶ Ὁ Rouqueville (Voyage de la Grèce. Paris 1826, τόμ. II, σ. 510) οὐχὶ ὀρθῶς περιορίζει τὴν Ἐλιμιώτιν μόνον εἰς τὴν περιοχὴν Ἀνασελίτσης, οἱ δὲ Wace καὶ Woodward (B.S.A. XVIII (1911)12), σ. 181.186-7) εἰς τὴν περιοχὴν Σερβίων—Βελβενδοῦ.

Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως συναντῶμεν ὑπὸ διαφόρους τύπους εἰς τὰς πηγάς. Οὕτως ὁ Λίβιος (XLIII, 21, 5), ὁ ὁποῖος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ Πολυβίου, μᾶς παραδίδει τὸν τύπον *Elimeam* (= Ἐλιμειαν), ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ὁ Ἐφέσιος¹ κατ' οὐδέτερον γένος Ἐλιμειον. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὁμως, τὸν Ἡρωδιανόν (II, 505, 31. ἔκδ. Lenz), τὸν Κλαύδιον Πτολεμαῖον (III, 12, 18) καὶ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον (ἐν λ. Ἐλιμία), ἀπαντᾷ ὁ τύπος Ἐλιμία, εἰς τινὰς δὲ κώδικας τοῦ Πτολεμαίου καὶ εἰς τὸν Ἡρωδιανόν (I, 172, 1) καὶ Ἐλυμία (Ἐλυμα). Ἡμεῖς ἐνταῦθα, ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχαιότεραν παράδοσιν (Πολύβιος — Λίβιος), θὰ κάμωμεν χρῆσιν τοῦ τύπου Ἐλιμεια, διὰ τὴν ὁμώνυμον δὲ ἐπαρχίαν, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἐπίσης ὑπὸ διαφόρους τύπους μᾶς παραδίδεται (Ἐλιμεια,² Ἐλιμία³ καὶ Ἐλιμιῶτις⁴), τοῦ τύπου Ἐλιμιῶτις, ἀπλῶς ἵνα ἀποφυγῶμεν πᾶσαν σύγχυσιν, δυναμένην νὰ προκληθῇ λόγῳ τῆς ὁμωνυμίας.

Ἡ ὑπαρξίς τῆς πόλεως ῥητῶς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, (ἔ. ἀ.), τοῦ Στράβωνος⁵ καὶ τοῦ Ἡρωδιανοῦ (I, 172, 1), ἀσφαλῶς δὲ ἐξάγεται καὶ ἐκ τινος χωρίου τοῦ Λιβίου (XLIII, 21, 5-7). Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν πορείαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως διὰ τῆς Ἐλιμείας τὸν χειμῶνα τοῦ 170)69 π.Χ., ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς: «*Et Perseus Elimeam profectus et circa eam exercitu lustrato ad Stratum vocantibus Epirotis ducit. 6. Stratus validissima tum urbs Aetoliae erat; sita est super Ambracium sinum prope amnem Inacham. cum decem milibus peditum eo profectus est et equitibus trecentis, quos pauciores propter angustias viarum et asperitatem duxit. 7. tertio die cum pervenisset ad Citium montem, vix transgressus propter altitudinem nivis locum quoque castris aegre invenit*». Καθὼς βλέπομεν ἐν τῷ χωρίῳ ῥητῶς δὲν δηλοῦται ἡ πόλις. Ἡ ἐν αὐτῷ

¹ Παρὰ Ἡρωδιανῶ II, 505, 31 καὶ Στεφ. Βυζαντ. ἐν λ. «Ἐλιμία».

² Πρβ. Ἀριστ. Πολιτ. Ε, 10, σ. 1311β. Στραβ. VII, σ. 326. Liv. XLII, 53, 6.

³ Πρβ. Ξενοφ. Ἑλλ. V, 2, 38. Liv. XXXI, 40, 1. Παρὰ Πλουτάρχῳ δὲ (Αἰμιλ. 9, 4), ἂν ὀρθῶς ἔχη παραδοθῆ, καὶ ὁ τύπος Ἐλιμία.

⁴ Ἀρρ. Ἀναβ. I, 7, 5. Liv. XLV, 30, 6 (Elimiotis).

⁵ Παρὰ Στεφ. Βυζαντ. ἐν λ. «Ἐλιμία, πόλις Μακεδονίας. Στράβων ἐβδόμῳ»· Εἰς τὸ σφξόμενον μέρος τοῦ ἐβδόμου βιβλίου (σ. 326) δὲν γίνεται λόγος περὶ τῆς πόλεως, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐπαρχίας. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ὁμιλεῖ ῥητῶς καὶ μόνον διὰ τὴν πόλιν, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἀναφερόμενον ὑπ' αὐτοῦ χωρίον τοῦ Στράβωνος ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα τοῦ βιβλίου τούτου. Πρβ. ἐπίσης παράλληλον χωρίον τοῦ Στράβωνος παρὰ Στεφ. Βυζαντιῶ (ἐν λ. Δουριόπος), ἀναφερόμενον εἰς τὴν πόλιν Δευριόπον, ἡ ὁποία ὁμως δὲν μνημονεύεται ἐν τῷ σωθέντι μέρει τοῦ ἐβδόμου βιβλίου (βλ. σ. 326). Ἡ ὑπαρξίς τῆς πόλεως ἐβεβαιώθη ὑπὸ ἐπιγραφῆς. Βλ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, σ. 293.

ὅμως ὑπάρχουσα φράσις circa eam δεικνύει ὅτι πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν αὐτήν, καὶ ὄχι τὴν ὁμώνυμόν της ἐπαρχίαν,¹ περὶ τὴν ὁποίαν ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἡ *lustratio* τοῦ στρατεύματος.² Τὰ ἀνωτέρω χωρία εἶναι τὰ μόνα, εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος περὶ τῆς πόλεως Ἑλιμείας, οὐδαμοῦ δ' ἄλλοῦ παραδίδεται τι περὶ αὐτῆς. Ἄν δ' ἐξαιρέσωμεν τὸ χωρίον τοῦ Λιβίου, πάντα τ' ἄλλα ξηρῶς ἀναφέρουν αὐτὴν ὡς μίαν τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη πρὸς καθορισμὸν τῆς θέσεώς της νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὰ ὀλίγα νεώτερα εὐρήματα ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν. Ἐπακόλουθον τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς τῶν πηγῶν ἦτο νὰ διατυπωθῶν καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ποικίλαι ὑποθέσεις περὶ τῆς θέσεως τῆς πόλεως. Οὕτως ὁ Desdèvises³ καὶ ὁ τοῦτον ἀκολουθῶν Δήμιτσας,⁴ συσχετίζοντες ἐτυμολογικῶς τὸ ὄνομα Ἑλίμεια μὲ τὸ ὄνομα τοῦ σημερινοῦ χωρίου Βελεμίστι, ὑποθέτουν ὅτι αὕτη εὕρισκετο εἰς τὴν θέσιν τοῦ χωρίου τούτου, δηλ. 25 χλμ. περίπου νοτιοανατολικῶς τῶν Γρεβενῶν καὶ ἐπὶ τῆς βορείου ὑπωρείας τῶν Καμβουνίων ὄρεων. Ἐκεῖ κειμένη ἢ πρωτεύουσα τῆς ἀρχαίας Ἑλιμιώτιδος ἐχρησίμευε κατ' αὐτοὺς ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πελασγικῶν φύλων τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Forbiger⁵ τοποθετεῖ αὐτὴν καὶ τὸ στενὸν Βολούστανα μεταξὺ τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τῶν Καμβουνίων. Ὁ Kierpert (FOA πιν. XVI) τὴν τοποθετεῖ μεταξὺ Γρεβενῶν καὶ Τσουρχλίου (νῦν Ἅγιος Γεώργιος), ὁ δὲ Παπαδάκις⁶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον Τσουρχλί καὶ δὴ εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἁγίου Νικολαίου. Ὁ Kromayer⁷ ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι αὕτη ἔκειτο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς σημερινῆς Σιατίστης. Ἄλλοι πάλιν τὴν ἀναζητοῦν εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς Ἑλιμιώτιδος, τὸ περιλαμβάνον τὴν μεταξὺ Βουρίνου καὶ Πιερίων περιοχὴν. Ὁ Wace καὶ ὁ Thompson⁸ π.χ. στηριζόμενοι εἰς μίαν λατινικὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐποχῆς τοῦ Τραϊανοῦ, εὐρεθεῖσαν

¹ Πρβ. Desdèvises-du-Dezert, ἔ.ἀ. σ. 304.

² Περὶ τοῦ καθαρμοῦ τοῦ στρατεύματος βλ. Bouché-Leclercq ἐν *Dictionnaire des antiquités grecq. et rom.* τῶν Darèmbèrg-Saglio, Μέρος 2, τ. III ἀρθρ. *Lustratio*, σ. 1428 κέ.

³ Ἐ. ἀ. σ. 805.

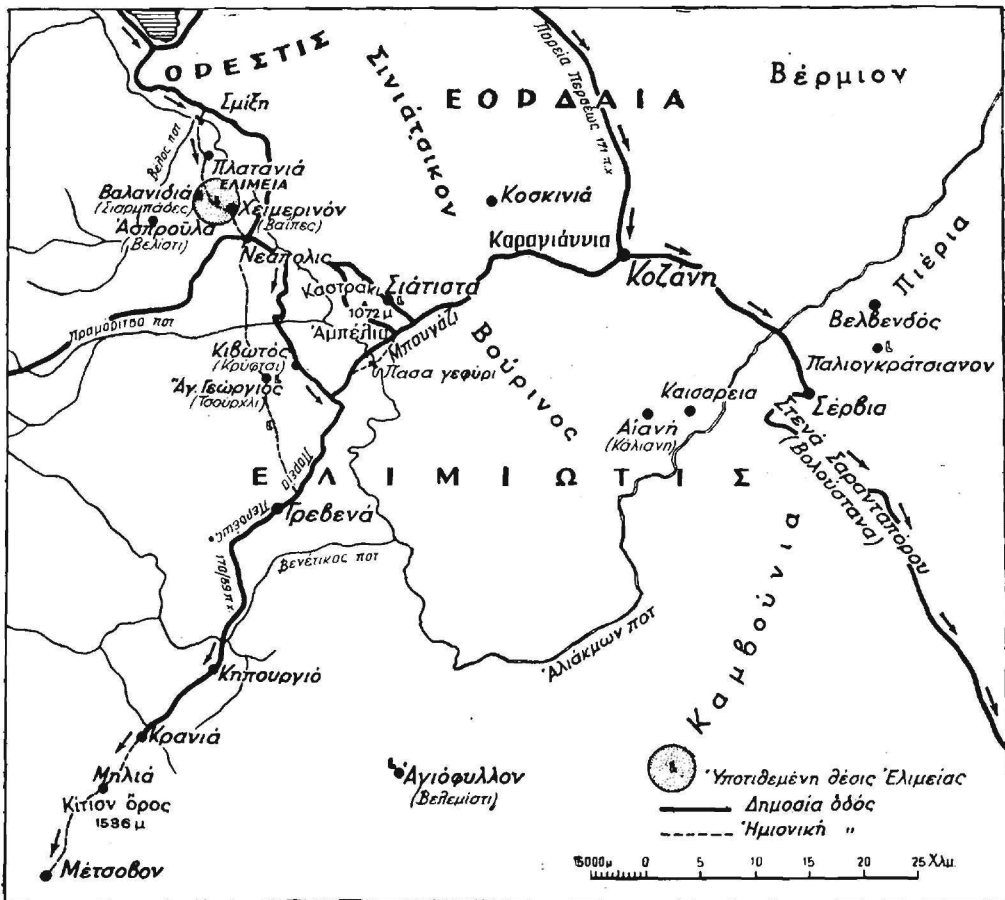
⁴ Δήμιτσας, Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας, σ. 74 καὶ Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις κλπ., σ. 218.

⁵ Ἐ. ἀ. τόμ. III, σ. 725.

⁶ Ἀθηνᾶ, ἔ. ἀ. σ. 445.

⁷ *Antike Schlachtfelder in Griechenland.* Berlin 1907, τόμ II, σ. 263, πρτ. 2. πρβ. καὶ χάριτην ἐν σ. 262.

⁸ B.S.A. XVII (1910)11, σ. 201-2 Πρβ. καὶ Ἱ. Παπασταύρου (Μακεδονικὴ πολιτικὴ, σ. 15 καὶ πρτ. 6), ὁ ὁποῖος ὅμως τὸ Παλαιογχεράτσανον ὀνομάζει Παλαιόκαστρον, νομίζει δὲ οὐχὶ ὀρθῶς ὅτι ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ εὐρέθη εἰς τὸ χωρίον τοῦτο.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΙΜΙΩΤΙΔΟΣ

τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1911 βορείως τῆς Ἐλασσόνας, καὶ εἰς ἓν χωρίον τοῦ Λιβίου (XLII, 53, 5), τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς ἄλλην πορείαν τοῦ Περσέως κατὰ τὸ ἔτος 171 π.Χ. διὰ τῆς Ἑλιμιώτιδος,¹ νομίζουν ὅτι δυνατὸν τὸ σημερινὸν κάστρον τοῦ Παλαιογκρατσιάνου νὰ ᾔτο ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Ἑλιμείας. Ὁ Ἀρβανιτόπουλος² τέλος, χωρὶς νὰ δικαιολογῇ τὸ προῖγμα, δέχεται ὅτι αὕτη εὐρίσκειτο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν σημερινῶν Καϊλαριῶν. Ἄλλ' αὕτη, ὡς γνωστόν, ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑορδαίαν καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν. Ὅλαι ὁμως αὗται αἱ ὑποθέσεις ὀλίγον φαίνονται πιθαναί. Ἰδιαιτέρως ἀπίθανος εἶναι ἡ γνώμη ἐκείνων, ποὺ τοποθετοῦν τὴν Ἑλίμειαν εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἐπαρχίας, εἰς τὴν περιοχὴν Σερβίων - Βελβενδοῦ. Διότι ὄχι μόνον ἡ ὑπαρξὶς τῆς δευτέρας ἐλιμιωτικῆς πόλεως, τῆς Αἰανῆς, εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, βεβαιωθεῖσα ἤδη καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν,³ μᾶς καθιστᾷ διστακτικὸς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἀξιολογώτεραι πόλεις τῆς Ἑλιμιώτιδος ἔκειντο εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν, εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων δὲν ἐξάγεται τοιοῦτόν τι, πλὴν τοῦ ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη ἀνῆκεν ἄλλοτε εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν. Εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Λιβίου (XLII, 53, 5), ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς πορείας τοῦ Περσέως διὰ τῆς Ἑλιμείας (=Elimeia),⁴ δὲν ἐννοεῖται ἡ πόλις, ἀλλὰ ἡ ἐπαρχία.

Διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς θέσεως τῆς πόλεως νομίζομεν ὅτι στοιχεῖα σπουδαῖα καὶ ἀξιοπίστια⁵ παρέχει μόνον τὸ ἐν ἀρχῇ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Λιβίου, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὁποῖου εἰσερχόμεθα. Ὁ Λίβιος ἐξιτορῶν τὴν χειμερινὴν ἐκστρατείαν τοῦ Περσέως εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἀναφέρει ὅτι

¹ Ἡ πορεία αὕτη τοῦ Περσέως ἔγινε διὰ τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ Ἑορδαίας διὰ τῆς Ἑλιμιώτιδος καὶ τῶν Βολουστάνων (στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου) εἰς Θεσσαλίαν.

² Λεξικὸν Ἑλευθεροδάκῃ, τόμ. 5, σ. 237, ἄρθρ. «Ἑλιμία».

³ Βλ. Heuzey - Daumet, Mission archéologique de la Macédoine, σ. 285 κέ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία κλπ., σ. 219-227. Hirsfeld, RE I 925. Lolling, Hellenische Landeskunde ἐν Handbuch der Altertumswissenschaft, τόμ. III, σ. 234. Geyer RE XIV, 657 καὶ A. Κεραμόπουλλον (Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν τῇ Ἄνω Μακεδονίᾳ, ΑΕ 1933, σ. 38 51), ὅστις ἐκτενέστερον ἐξετάζει τὴν θέσιν τῆς πόλεως.

⁴ Ὁ Λίβιος ἔ.ἀ. ἐπὶ λέξει λέγει τὰ ἐξῆς: postero die in Elimeam ad Halicmona fluvium processit.

⁵ Ὁ Λίβιος τὰς πληροφορίας του διὰ τὸν ἐναντίον τοῦ Περσέως πόλεμον τῶν Ρωμαίων ἀντλεῖ παρ' ἀξιοπίστου μάρτυρος, τοῦ Πολυβίου (Πρβ. τὰ σφζόμενα ἀποσπάσματα τοῦ Πολυβίου καὶ δὴ τοῦ XXVIII βιβλίου, ἀπόσπ. 8. H. Nissen, Kritische Untersuchungen über die Quellen der vierten und fünften Dekaden, σ. 258. Münzer, RE XIII, 840 κέ.), ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἔτος 169 π.Χ. λαβῶν μέρος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀρχαϊκῆς Συμπολιτείας (Πολύβ. XXVIII, 13) παρὰ τῷ Μαρκίῳ Φιλίππῳ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ρωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύγγενος τὴν Μακεδονίαν.

ούτος, επιστρέφων ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Αἰτωλίαν διὰ τὴν νέαν του χειμερινὴν ἐπιχείρησιν, διήλθεν ἐκ τῆς Ἑλιμείας, ἔνθα ἔκαμε τὸν καθαρισμὸν τοῦ στρατεύματός του, ἐκεῖθεν δὲ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὸ Κίτιον ὄρος, δηλ. τὸ σημερινὸν στενὸν τῆς Μηλιάς, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὰ ὄρια τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου. Ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν οὗτος κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐκ τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὴν ὁποίαν ὁ Λίβιος¹ εἰς τὴν σύντομόν του ἀφήγησιν δὲν ἀναφέρει, πιθανώτατα ἦτο ἡ διερχομένη διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Μοναστηρίου, διότι ἀκριβῶς εἰς αὐτήν, εἰς τὸ βορειότερόν της μέρος, ἔκειτο ἡ πόλις τῶν Δευριόπων Στύβερα,² ἣτις ἐχρησίμωσεν ἐπανειλημμένως εἰς αὐτὸν ὡς βάσις καὶ ὀρηκτήριον διὰ τὰς ἐν Ἰλλυρίᾳ ἐπιχειρήσεις του. Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλιμεία πρέπει νὰ ἔκειτο ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἦν ὡνε τὴν κοιλάδα τοῦ Μοναστηρίου μετὰ τῆς Ἡπείρου καὶ διήρχετο διὰ τῆς Ἑλιμιώτιδος. Ἀπὸ τὴν κοιλάδα ὅμως τοῦ Μοναστηρίου σήμερον δύο ὁδοὶ φέρουν πρὸς τὴν Ἡπειρον διὰ τῆς Δ. Μακεδονίας. Ὁ πρῶτος, ὁ ὀμαλώτερος μὲν, ἀλλὰ μακρότερος, εἶναι ὁ διερχόμενος διὰ τῆς Φλωρίνης, Μπανίτης, Καϊλαρίων (νῦν Πτολεμαΐδος) καὶ Κοζάνης, ὁπόθεν εἰσέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Σιατίστης (Μπουγάζι) εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς Ἑλιμιώτιδος καὶ διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Πασᾶ φθάνει εἰς Γρεβενά. Ἐκ τῶν Γρεβενῶν κατευθυνόμενος πρὸς νότον διέρχεται διὰ τῶν χωρίων Κηπουργιοῦ καὶ Κρανιάς καὶ φθάνει εἰς τὸ χωρίον Μηλιά καὶ διὰ τοῦ χανίου Τζάν-Χορταρᾶ εἰς Μέτσοβον τῆς Ἡπείρου. Ὁ δεύτερος, ὁ ὀλιγώτερον μὲν ὀμαλός, ἀλλὰ βραχύτερος, εἶναι ὁ διὰ Φλωρίνης, Πισσοδερίου, Καστορίας, Χρουπίστης, Σμίξης,³ Πλατανιάς, Νεαπόλεως, Γρεβενῶν, ἔνθα συναντᾶται μὲ τὸν προηγούμενον. Ποῖον ἐκ τῶν δύο ἠκολούθησεν ὁ Περσεύς δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Λιβίου. Ἐχω ὅμως τὴν γνώμην ὅτι μία σύντομος ἔξέτασις τῶν αἰτίων τῶν χειμερινῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας αὐταὶ διεξήχθησαν θὰ μᾶς ἐβοήθει εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Περσεύς καὶ ἐκ προσωπικῆς πείρας καὶ ἐκ τῶν πολέμων τοῦ πατρός του ἐναντίον τῶν Ρωμαίων ἐγνώριζεν ἤδη ἀκριετὰ

¹ Καὶ εἰς τὰ σωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ Πολυβίου δὲν ὑπάρχει τι περὶ τῆς πορείας αὐτῆς τοῦ Περσεύς.

² Τὰ Στύβερα ἢ Στούβερα ἔκειντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρὰ τὸ σημερινὸν Τσεπίκοβο, 24 χλμ. περίπου βορείως τοῦ Μοναστηρίου. Περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ βλέπε K r o m a y e r, ἔ. ἀ. σ. 22, πρτ. 1. G e y e r, RE XIV, 669-70. O b e r h u m m e r, RE 2R IV, 395, ἀφθρ. «Stubera» καὶ N. V u l i c', Une inscription grecque de Macéd. Mélanges Glotz. Paris 1932, σ. 87b.

³ Σήμερον ἡ δημοσία ὁδὸς ἀπὸ Σμίξης μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Καφτάν-ἀγᾶ ἀκολουθεῖ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, συναντᾶται δὲ μὲ τὴν προηγουμένην εἰς τὴν Νεάπολιν.

τὴν δύναμίν των, ὥστε νὰ μὴ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ ὑπερισχύσῃ. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου, ἦτο νὰ δημιουργήσῃ τοιαύτην πολιτικὴν κατάστασιν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι βλέποντες τὰς δυσχερείας τοῦ ἀγῶνος νὰ παραιτηθοῦν ἐν τέλει τῆς ἰδέας τῆς καθυποτάξεως τῆς Μακεδονίας. Διὰ τῶν ἐπιχειρήσεών του λοιπὸν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ κατοπιν εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα (170)69 π.Χ.) ἀπέβλεπεν οὗτος, καθὼς προκύπτει καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Λιβίου, εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ πολιτικὰ ὀφέλη μᾶλλον ἢ στρατιωτικά¹ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν συντομώτερον χρόνον καὶ ἐφ' ὅσον ὁ χειμὼν δὲν ἐπέτρεπε τὴν εἰσβολὴν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Μακεδονίαν.² Τὰς ἐπιχειρήσεις του ὅμως ὁ Περσεὺς εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἤρρισε περὶ τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος³ καὶ ἐκεῖ παρέμεινε 1) 2) — 2 μῆνας τοῦλάχιστον.⁴ Ὅθεν μέχρι τῆς ἀνοίξεως, ὁπότε θὰ ἀνενεώνοντο αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ῥωμαίων ἐναντίον τῆς Μακεδονίας, δὲν εἶχεν ἀρκετὸν χρόνον διαθέσιμον, ἀφοῦ μάλιστα εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ νέαν ἐπιχείρησιν, εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα. Πράγματι δὲ πόσον ἐβιάζετο νὰ τετρατίσῃ αὐτὰς πρὸ τῆς λήξεως τοῦ χειμῶνος δεικνύει ὄχι μόνον ἡ ἐσπευσμένη κάθοδος του ἐκ τῆς Ἑλιμείας⁵ εἰς τὴν Στράτον—διάστημα 270 χλμ.⁶ διήνυσεν ἐντὸς ἑννέα ἡμερῶν⁷ —ἀλλὰ καὶ ἡ ἔγκαιρος ἐπάνοδος του ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὑπὸ τοιαύτας λοιπὸν συνθήκας πρέπει οὗτος νὰ ἠκολούθησε τὸν συντομώτερον δρόμον διὰ τῆς Ὀρεστίδος καὶ ὄχι τὸν διὰ τῆς Ἑορδαίας. Μάλιστα ἡ διέλευσις του διὰ τῆς Ὀρεστίδος, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιτροπὴν τῶν Ῥωμαίων,⁸ ἠδύνατο καὶ πολιτικούς σκοποὺς νὰ ἐξυπηρετήσῃ. Διότι μία ἐπίδειξις τῆς δυνάμεώς του εἰς τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐπαρχίαν πολὺ θὰ ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐκεῖ φίλους του. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐκ 400 ἐθελοντῶν Ἠπειρωτῶν ἀποτελουμένη ῥωμαϊκὴ δύναμις,⁹ ἣτις ἐστάθμευεν ἐκεῖ διὰ τὴν φύλαξιν τῶν συνόρων καὶ τῆς χώρας, ἂν δὲν εἶχε συμπτυχθῆ εἰς τὴν Λυχνιδὸν μετὰ τὴν νικηφόρον προσέλασίν του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ὁπωσδήποτε δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ προβάλλῃ ἀντίστασιν τινα εἰς μίαν δύναμιν ὑπερβαίνουσαν τὰς 10.000 ἀνδρῶν.

¹ Liv. XLIII, 18, 3. 19, 14.

² Liv. XLIII, 18, 1.

³ Liv. ἔ. ἀ. «sub tempus brumae».

⁴ Πρβ. K r o m a y e r, ἔ. ἀ. σ. 263, πρτ. 1.

⁵ Ὁ Περσεὺς εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἑλιμείαν περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἢ ἀρχὰς Μαρτίου. Πρβ. K r o m a y e r, ἔ. ἀ.

⁶ Περὶ τῆς ἀποστάσεως βλέπε κατωτέρω.

⁷ Liv. ἔ. ἀ. 21, 7-9. 22, 1-2. Πρβ. K r o m a y e r, ἔ. ἀ. σ. 263, πρτ. 2.

⁸ Πρβ. G. Z i p p e l, Die röm. Herrschaft in Illyrien, σ 78 κέ.

⁹ Liv. XLII, 38, 1.

Ὁ δρόμος οὗτος, ἂν καὶ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως δευτερεύων, ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἄλλοτε ἀπὸ στρατοῦς. Οὕτω τὸ 48 π.Χ. ἐχρησιμοποιήθη ὑπ' ἐνὸς τῶν ἀντιστρατήγων τοῦ Καίσαρος, τοῦ Δομιτίου Καλβίνου, κατερχομένου ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Φλωρίνης εἰς τὸ Αἰγίνιον (Καλαμπάκαν) τῆς Θεσσαλίας,¹ καὶ ἐν μέρει τὸ 199 π.Χ. ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Σουλπικίου Γάλβα κατὰ τοὺς πολέμους τῶν Ῥωμαίων ἐναντίον τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε', κατ' ἀντίθετον ὅμως διεύθυνσιν, ἦτοι ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς σημερινῆς Κοζάνης διὰ Σιατίστης (Μπουγάζι), Νεαπόλεως, Καστορίας πρὸς τὴν Κορυτσάν.²

Πλησίον λοιπὸν τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἣ ὁποία διέσχιζε τὴν δυτικὴν Ἑλιμιῶτιν ἀπὸ τοῦ βορειοτάτου της ἄκρου, περὶ τὴν σημερινὴν περιοχὴν τῆς Νεαπόλεως, μέχρι τοῦ στενοῦ τῆς Μηλιᾶς, πρέπει νὰ ἔκειτο ἡ Ἑλίμεια. Ποῦ ὅμως; Ὁ Παπαδάκις, καθὼς εἶπομεν ἀνωτέρω, τοποθετεῖ αὐτὴν εἰς τὸ χωρίον Τσουρχλι. Τοῦτο, κείμενον ἐπὶ μιᾶς συντομωτέρας μὲν, ἀλλ' ὀλιγώτερον ὁμαλῆς (ἡμιονικῆς) διακλαδώσεως τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ, ἀπέχει ἀπὸ τὸ στενὸν τῆς Μηλιᾶς μόλις 55 χλμ.³ Ἐν τούτοις ὁ Λίβιος λέγει ὅτι ὁ Περσεὺς τὸ διάστημα ἀπὸ Ἑλιμείας μέχρι Κιτίου διήνυσεν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Ὅθεν, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Ἑλίμεια ἔκειτο ἐκεῖ, ἡ ἀπόστασις 55 χλμ. θὰ ἦτο πολὺ μικρά, ὥστε νὰ χρειασθῆ ὁ Περσεὺς τρεῖς ἡμέρας, ἵνα τὴν διανύσῃ, ἀφοῦ μάλιστα, ὡς προκύπτει καὶ ἀπὸ τὰς δύο ἄλλας τριήμερους του πορείας ἐν Ἠπείρῳ,⁴ οὗτος δὲν ἐβάδιζεν ὀλιγώτερον τῶν 90 χλμ. ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Βραδύτερα πορεία αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑλιμιώτιδι δὲν φαίνεται πιθανή, διότι αἱ καιρικαὶ δυσχέρειαι καὶ αἱ ἐδαφικαὶ ἀνωμαλῖαι, τὰς ὁποίας συνήνησεν ἐκεῖ, δὲν ἦσαν μεγαλύτεραι τῶν ἐν Ἠπείρῳ.⁵

Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλίμεια πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ βορειότερον τοῦ Τσουρ-

¹ Jul. Caes. Bell. civ. III, 79, 7. Βλ. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 402 καὶ πρτ. 1. Κερραμόπουλλον, ἔ. ἀ. σ. 60. Ὁ τελευταῖος ὅμως δέχεται ὅτι τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς πορείας ἐγένετο ὄχι διὰ τῆς Ὀρεστίδος, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἐορδαίας, Βλάστης, Πέλαγας.

² Liv. XXXI, 40, 1. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 27. Hammond, B.S.A. τόμ. XXXII (1931)32, σ. 144. Walbank, Phillip V of Macedon. Cambridge 1940, σ. 144.

³ Κατὰ τοὺς τοπογραφικοὺς χάρτας τοῦ ἑλλ. στρατοῦ (1945), χλμ. 1 : 100.000.

⁴ Liv. XLIII, 21. 8-9. 22, 1-2. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 263, πρτ. 2, ὁ Περσεὺς διήνυσεν ἀπὸ Κιτίου μέχρις Ἀράχθου 94 χλμ., ἀπὸ Ἀράχθου δὲ μέχρι Στρατόου 92 χλμ. Ἐπίσης ἡ τριήμερος πορεία τοῦ ἰδίου ἀπὸ Στυβέρρων μέχρις Οὐσκάνας κατὰ τὴν ἐν Ἰλλυρίᾳ ἐκατορατεῖαν του (Liv. XLIII, 18, 5) ὑπολογίζεται περὶπου 100 χλμ. (;). Περὶ τῆς θέσεως τῆς Οὐσκάνας καὶ τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἀπὸ Στυβέρρων βλ. Niese III, 141, πρτ. 4. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 258, πρτ. 1.

⁵ Ποβ. Liv. XLIII, 21, 8)9.

χλίου καὶ εἰς μίαν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στενοῦ τῆς Μηλιᾶς, ἡ ὁποία νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὴν τριήμερον πορείαν τοῦ Περσεύς. Οὕτως ἀγόμεθα εἰς τὴν βορείως τῆς Νεαπόλεως περίοχην, τὴν περιλαμβάνουσαν τὰ χωρία Σιαρμπάδες (νῦν Βαλανιδιά) καὶ Βαίπες (νῦν Χειμερινόν).¹ Ἡ περίοχη αὕτη ἀπέχει ἀπὸ τοῦ στενοῦ τῆς Μηλιᾶς, τοῦ νοτιωτάτου σημείου τῆς Ἑλιμιώτιδος, περὶ τὰ 80 χλμ., ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ Περσεὺς ἐπορεύθη ὄχι διὰ τῆς δυσβατωτέρας καὶ κατὰ τι συντομωτέρας ὁδοῦ Νεαπόλεως—Τσουρχλίου—Γρεβενῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμαλωτέρας καὶ παραλιακμονίου ὁδοῦ Νεαπόλεως—Κρουφταίου—Γρεβενῶν διὰ λόγους ὑδρεύσεως. Ἐὰν ληφθῶν ἀκόμη ὑπ' ὄψιν αἱ διάφοροι πτυχώσεις τοῦ ἐδάφους καὶ τὸ σοβαρὸν ὕψος τῶν 1536 μ. τοῦ Κιτίου ὄρους, ὅπου μάλιστα κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Λιβίου ὁ Περσεὺς καθυστέρησε ὀλίγον λόγῳ τῶν πολλῶν χιόνων,² ἡ ἀπόστασις αὕτη πρέπει νὰ ἀναβιβασθῇ εἰς 85—90 χλμ., ὅσον δηλ. συνήθως ἐκάλυπτεν ὁ στρατὸς τοῦ Περσεύς ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν.

Ἡ περίοχη αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν τοποθετοῦμεν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλιμιώτιδος, εἶναι μία τῶν εὐφορωτέρων καὶ ὄρειοτέρων τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ εὐρίσκεται παρὰ τὸ σημεῖον. ἔνθα συναντιῶνται δύο σημαντικαὶ ἀρτηρίαι,³ μία μὲν ἡ συνδέουσα τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, ἡ δὲ ἄλλη τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Βορείου Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας. Ἐν αὐτῇ εἰς τὸ χωρίον Σιαρμπάδες ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Κεραμοπούλλου⁴ ἀρκετὰ λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων καὶ τάφοι, εἰς δὲ τὸ Βαίπες πολλάκις μέχρι σήμερον ἤλθον εἰς φῶς λείψανα ἀρχαῖα, νομίσματα, ὄστρακα, ἐν βάθρον ἐπιτύμβιον καὶ ἀνάγλυφον Διονύσου κ. ἄ.,⁵ μαρτυροῦντα ἐκεῖ ἀρχαῖον συνοικισμὸν. Πρὸς τοῦτοις ἡ σχετικῶς μεγάλη ἀφθονία ἀρχαίων ἐρειπίων καὶ ἄλλων ὑπολειμμάτων ἑλληνιστικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς εἰς τὴν περίοχην αὐτὴν⁶ καὶ καθ' ὅλην τὴν παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα ἑκτασιν μέχρι Τσουρχλίου καὶ Γρεβενῶν⁷

¹ Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο χωρίων εἶναι 4 χλμ. περίπου. Βλ. συνημμένον χάρτην.

² Liv. XLIII, 21, 7 «vix transgressus propter altitudinem nivis».

³ Παρὰ τοὺς Σιαρμπάδες ἄλλοτε διήρχετο, φαίνεται, ἡ μεγάλη ἀρτηρία, ἡ συνδέουσα τὴν Καστοριάν μὲ τὰ Γρεβενά, καθὼς δεικνύει ἡ κοιλὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους, ἡ προσελθοῦσα ἀπὸ τὴν μακρὰν καὶ συχνὴν χρῆσιν τῆς ὁδοῦ. Περβ. Κεραμοπούλλου, ΠΑΕ 1932, σ. 44. ⁴ Ἐ. ἄ. 44-45 καὶ ΑΕ 1932, σ. 132.

⁵ Παπαδάκιν, ἐν Ἀθηνῶν 25 (1913), σ. 444)δ.

⁶ Ἐπίσης εἰς τὸ ἐγγὺς τῶν Σιαρμπάδων (4 χλμ.) κείμενον Βελιστι εὐρέθησαν πολλὰ λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων, ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ παρ' αὐτὸ ῥέοντος Βέλου καὶ φροῦριον. Βλ. Κεραμοπούλλου, ΠΑΕ 1932, σ. 44 καὶ 1935, σ. 42-3.

⁷ Βλ. Wace-Woodward, ἔ. ἄ. σ. 181-186, Παπαδάκιν, ἔ. ἄ. Ἀρβανιτόπουλον, ΠΑΕ 1912, σ. 242 κέ. καὶ τὰς πολυαριθμοὺς ἐργασίας τοῦ κ. Κεραμοπούλλου.

δεικνύει ότι ἐδῶ ἡ ζωὴ ἄλλοτε ὑπῆρξε πολὺ ἔντονος. Τοῦτο ὁμως προὔποθέτει τὴν ὑπαρξίν σημαντικοῦ ἀστικοῦ κέντρου, οἷον ἀσφαλῶς ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐκτεταμένης αὐτῆς μακεδονικῆς ἐπαρχίας.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ἱστορικοὶ ἀκόμη λόγοι συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς τοποθετήσεως τῆς Ἐλιμείας εἰς τὴν βορειοδυτικὴν αὐτὴν περιοχὴν τῆς Ἐλιμιώτιδος. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἐπικρατεστέραν σήμερον ἄποψιν, καθ' ἣν οἱ Μακεδόνες κατῆλθον ἀπὸ Βορρᾶ,¹ ἐκ τῆς Ὀρεστίδος δὲ ἔπειτα καὶ τῆς Ἐλιμιώτιδος² ἐπεξετάθησαν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς τὴν Κάτω λεγομένην Μακεδονίαν, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ τὰ μακεδονικὰ ἐκεῖνα φῦλα, τὰ καταλαμβάνοντα τὴν περὶ τὸν μέσον ῥοῦν τοῦ Ἀλιάκμονος χώραν, οἱ Ἐλιμιῶται δηλ.,³ ἠκολούθησαν τὸν μόνον φυσικὸν δρόμον, τὸν ἄγοντα ἐκ τῆς Ὀρεστίδος εἰς τὴν Ἐλιμιῶτιν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ. Ἡ ἐπέκτασις ὁμως αὐτῶν πρὸς Νότον καὶ ἡ κατάληψις τῆς παραλιακονίου χώρας μέτροι τῶν Πιερίων καὶ Καμβουνίων ὄρεων δὲν θὰ ἔγινε ταυτοχρόνως, ἀλλὰ βαθμιαίως καὶ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα,⁴ καθὼς δυνάμεθα νὰ

¹ Πρβ. π.χ. Hertley ἐν B.S.A. XXVIII (1926)27), σ. 190 κέ. καὶ Κερ α. μ. ο. π. ο. υ. λ. λ. ο. ν., Ἐλληνικά, τόμ. Β', σ. 106 κέ.

² Geyer, RE XIV, σ. 698 κέ. Κερ α. μ. ο. π. ο. υ. λ. λ. ο. ν., Μακεδονία καὶ Μακεδόνες, Ἀθήναι 1930, σ. 9 κέ.

³ Οἱ Ἐλιμιῶται (Μακεδόνες) ἔλαβον τὸ εἰδικὸν τοῦτο ὄνομα ἐκ τῆς περιοχῆς, ἔνθα ἐγκατεστάθησαν, ἐκ τῆς Ἐλιμείας, ὡς οἱ Ὀρέσται ἐκ τοῦ Ὑρου, οἱ Λυγκησταὶ ἐκ τοῦ Λύγκου, οἱ Ἑορδαῖοι ἐκ τῆς Ἑορδαίας (τῆς χώρας τῶν Ἑορδῶν) κλπ. Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ αὐτῶν παρήχθη ἔπειτα ὁ τύπος Ἐλιμιῶτις, ὡς ἐκ τῶν Λυγκιστῶν Λυγκηστίς. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας τὴν προέλευσίν του ἔχει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καθὼς δεικνύει καὶ ὁ ἄλλος τύπος Ἐλυμία καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μυθικοῦ ἥρωος καὶ ἐπωνύμου αὐτῆς Ἐλύμου, ἐκ τοῦ φυτοῦ ἐλύμου, εἶδους γέγγου (Θεοφρ. Φ. ἱ. IV, 4, 10. VIII, 1, 1. 11, 1. Πολυβ. II, 15, 2. Διοσκ. II, 120. Ἡσύχ. ἐν λ. «Ἐλίμαρ»), τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχαιότητα φαίνεται ὅτι εὐρέως ἐκαλλιεργεῖτο εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα χώραν καὶ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς τροφή τῶν ζῴων ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων, σιτοποιούμενον (πρβ. Ἰπποκρ. Γυναικείων II, 2, σ. 695 (ἐκδ. F. Ermerins) καὶ Διοσκ. ἔ. ἀ.). Ἐκ τοῦ φυτοῦ τούτου, εὐρέως διαδεδομένου καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα, ἔλαβον τὸ ὄνομα τῶν πολλῶν περιοχῶν καὶ μυθικοὶ ἥρωες. Οὕτω πόλις Ἐλυμία ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν παρὰ τὰ σύνορα τῆς Μαντινείας καὶ τοῦ Ὑρχομενοῦ (Ξενοφ. Ἑλλ. VI, 5, 13), εἰς τὴν Εὐβοίαν παρὰ τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Λίμνης (ἴσως ἐκ τοῦ (Ἐ) Λύμνι, παρετυμολογικῶς) ἢ πόλις Ἐλύμνιον καὶ εἰς τὴν Δ. Σικελίαν παρὰ τὸ Δρέπινον τὰ Ἐλυμα (Διον. Ἀλικαρν. I, 52, 4). Ἐπίσης Ἐλυμος εἶναι ὁ γενάρχης καὶ ἐπώνυμος τῶν Ἐλύμων τῆς Σικελίας (Σχολ. εἰς Λυκοφρ. 965, σ. 155) ἐκδ. (G. Kinkel) καὶ εἰς τῶν Κενταύρων, τῶν φονευθέντων ὑπὸ τοῦ Καινέως (Οἰδ. Metam. XII, 460). Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλα ὀνόματα ἔχουν τὴν προέλευσίν των ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου. Οὕτως εἰς μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Ἑορδαίων (Ἑορδανῶν) ὀνομάζεται Κισσεὺς ἐκ τοῦ διονυσιακοῦ κισσοῦ προφανῶς.

⁴ Τὴν τάσιν αὐτῆν τῶν Ἐλιμιωτῶν νὰ ἐπεκταθῶν πρὸς Νότον παρατηροῦμεν καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἀκόμη χρόνους. Ἡ βορειότερα περιοχὴ τῆς θεσσαλικῆς Περγαμβίας, ἡ Τρίπολις, πολλάκις κατέστη ἀντικείμενον διεκδικήσεως μεταξὺ τῶν

συμπεράνωμεν ἐκ τῶν παλαιῶν μακεδονικῶν μύθων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν κτίσιν τῶν ἐλιμιωτικῶν πόλεων. Κατ' αὐτοὺς ἰδρυτῆς τῆς ἐλιμιωτικῆς πόλεως Αἰανῆς¹ (παρὰ τὴν Κάλλιανην) ὑπῆρξεν ὁ Αἰανός,² ὁ υἱὸς τοῦ Ἑλύμου, ὅστις πάλιν ὑπῆρξεν ὁ οἰκιστῆς καὶ ἐπώνυμος τῆς πόλεως Ἑλυ(ι)-μείας.³ Ἄν εἰς τοὺς μύθους αὐτοὺς ὑπάρχη μακρονή τις ἀπήχησις ἱστορικῆς ἀληθείας, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ οἰκισμὸς τῆς Αἰανῆς ἐγίνε μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους Ἑλιμείας καὶ φυσικὰ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς περιοχῆς τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλιμιωτῶν Μακεδόνων. Ἄλλ' ἢ Αἰανὴ εὗρίσκετο εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν ἐσχατιὰν τῆς Ἑλιμιωτίδος. Θὰ πρέπει λοιπὸν ἢ προγενεστέρα αὐτῆς πόλις Ἑλιμεία νὰ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἐτέρου τμήματος τῆς ἐπαρχίας, ἔνθα ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἑλιμιῶται κατ' ἀρχάς, ἀφοῦ ἢ ἄλλη ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύναντο νὰ κατέλθουν πρὸς Νότον, ἢ διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Καϊλαρίων, ἀποκλείεται, ἐπειδὴ κατείχτο ὑπὸ τῶν Ἑορδῶν, οἱ ὅποιοι ἀργότερον ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς χώρας τῶν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν Ὀρεστῶν πρὸς Ἀνατολὰς.

Ἡ τοποθέτησις ὅμως τῆς Ἑλιμείας βορείως τῆς Νεαπόλεως καὶ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀλιάκμονος ἐστηρίχθη κυρίως ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως, ὅτι ὁ Περσεὺς ἠκολούθησε τὸν δρόμον, τὸν ἄγοντα διὰ τῆς Ὀρεστίδος καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ῥοῦ τοῦ Ἀλιάκμονος. Ἄν ὅμως ὑποτεθῆ ὅτι ἡ πορεία αὐτοῦ δι' οἰονδήποτε λόγον, ὁ ὁποῖος σήμερον μᾶς διαφεύγει, ἐγίνε διὰ τοῦ ἐτέρου δρόμου, τοῦ διερχομένου διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Καϊλαρίων, Κοζάνης, σιανοῦ Σιατίστης, γαφύρας τοῦ Πασῶ κλπ., τότε αὐτομάτως ἀνατρέπονται οἱ ἀνωτέρω συλλογισμοί. Θὰ ἔπρεπε δ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν Ἑλιμείαν ἢ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σιατίστης ἢ τῶν Κροαγιαννίων ἢ καὶ αὐτῆς τῆς Κοζάνης. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ εὗρίσκετο αὕτη εἰς μίαν τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν; Ὁ Κρομαγερ, καθὼς εἶδομεν, μὴ γνωρίζων προφανῶς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὰ μέρη, τὴν τοποθετεῖ εἰς τὴν Σιατίστην.⁴ Εἰς τὸν ὄρεινὸν ὅμως χῶρον τῆς πόλεως αὐτῆς (ὑψ. 900 μ. περίπου), ἢ ὁποία δι' ὄλως εἰδικούς λόγους ἤκμασεν

Ἑλιμιωτῶν καὶ Περραιβῶν, κατὰ δὲ τοὺς μετὰ τὸν Φίλιππον τὸν Β' χρόνους ἐμφανίζεται πλέον ὡς ἀποτελοῦσα τμήμα τῆς Ἑλιμιωτίδος.

¹ Ὅτι ἡ Αἰανὴ ἀνήκεν εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν, πλὴν τοῦ ἰδρυτικοῦ τῆς μύθου (πρβ. Ἄ. Κερ α μ ὀ π ο υ λ λ ο ν ἐν ΑΕ 1933, σ. 47), ἀσφαλῆς τεκμήριον ἔχομεν καὶ τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Λιβίου XLII, 53, 5, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι ὁ Περσεὺς κατερχόμενος τὸ 171 π.Χ. ἐκ τῆς λίμνης Βεγορίτιδος (διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Καϊλαρίων) ἐφθάσεν in Elimeam ad Haliosmona fluvium. Ἄρα ἡ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ περιοχὴ ἀνήκεν εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν. Πρβ. Κρομαγερ, ἔ. ἀ. σ. 236, πρτ. 2. Hammond, ἔ. ἀ. σ. 146, 1.

² Στεφ. Βυζάντ. ἐν λ. «Αἰανή».

³ Στεφ. Βυζάντ. ἐν λ. «Ἑλιμεία». Ἡρωδιαν. I, 172.

⁴ Κατὰ τὸν Κρομαγερ ἡ ἀπόστασις Σιατίστης - Μηλιάς εἶναι 70 - 80 χίλια.

ἐπὶ Τουρκοκρατίας, δὲν εὐρέθησαν λείψανα, μαρτυροῦντα ἀρχαίων τινὰ συνοικισμόν. Τὸ δὲ 20' ΒΔ ταύτης· κείμενον Καστρακί (ὑψ. 1072) παρὰ τὴν θέσιν Γκριντίσι ἦτο μικρὸν ὄχυρόν προϊστορικῶν χρόνων, διὰ τοῦ ὁποίου, φαίνεται, ἐφυλάσσετο ἡ ὄρεινὴ διάβασις τῆς Σιατίστης καὶ ἡ κάτωθεν αὐτοῦ περιοχὴ, καὶ δὲν ἐχρησίμευεν ὡς μόνιμος κατοικία ἀνθρώπων.¹ Ἄλλ' οὔτε καὶ κάτω τῆς Σιατίστης, εἰς τὰ λεγόμενα Ἀμπέλια, ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχη ἡ ἀρχαία Ἐλίμεια, διότι καὶ ἐκεῖ οὐδαμοῦ συναντῶμεν ἴχνος ἀρχαίου συνοικισμού. Ἐπειτα ὁ χῶρος οὗτος (2 χλμ. καὶ πλέον ἀπὸ τοὺς πρόποδας μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Ἀλιάκμονος) εἶναι ἐντελῶς ἀκατάλληλος πρὸς μόνιμον ἐγκατάστασιν ἀνθρώπων διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν πηγαίου ὕδατος λόγῳ τῆς γεωλογικῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.²

Ὅμοίως ἀπίθανος εἶναι ἡ τοποθέτησις τῆς πόλεως καὶ εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα τῶν Καραγιαννίων. Διότι, ἂν ἐξαιρέσωμεν ἐν φρουρίον ἑλληνικῶν χρόνων παρὰ τὸ Καραμπουτζιλὰρ (νῦν Κοσκινιά), οὐδαμοῦ ἄλλου εὐρέθησαν, τοῦλάχιστον μέχρι σήμερον, λείψανα, μαρτυροῦντα τὴν θέσιν ἀρχαίας τινὸς πόλεως.

Εἰς δὲ τὴν Κοζάνην, ἂν καὶ ἐν αὐτῇ ὑπῆρχε, φαίνεται, ἀρχαῖος συνοικισμός,³ διὰ πολλοὺς λόγους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τοποθετηθῇ ἡ Ἐλίμεια. Ἐν πρώτοις ἡ περιοχὴ αὐτῆς εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐλιμιῶτιν ἢ τὴν Ἐορδαίαν. Διότι μόνον περὶ τῆς περιοχῆς τῆς παρὰ τὴν ὀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀλιάκμονος, ἔνθα ἔκειτο καὶ ἡ Αἰνὴ, ἠμποροῦμεν μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι ἦτο ἐλιμιωτικὴ, ὅχι ὁμως καὶ περὶ τῆς βορειότερον ταύτης κειμένης Κοζάνης. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι αὐτὴ ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐλιμιῶτιν, πάλιν εἶναι δύσκολον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἀμφοτέραι αἱ ἐλιμιωτικαὶ πόλεις ἔκειντο εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν (μόλις 18 χλμ.) καὶ μάλιστα εἰς τὸ μικρότερον καὶ ὄχι εὐφορότερον τμήμα τῆς ἐκτεταμένης ἐπαρχίας, ἐνῶ ἡ περιοχὴ, ἡ ἐκτεταμένη πέραν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλιάκμονος, ἡ μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα, ἐστερεῖτο πάσης σημαντικῆς πόλεως. Ἐπειτα, ἂν ἔκειτο ἡ πρω-

¹ Περὶ τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τοῦ προορισμοῦ του βλ. W a c e - W o o d - w a r d, ἔ. ἀ. σ. 182. Κ ε ρ α μ ὀ π ο υ λ λ ο ν, Ἑλληνικά, Ζ', σ. 45 καὶ ΑΕ 1932, σ. 89, 99

² Εἰς ὄλοκληρον τὴν περιοχὴν ἀπὸ τῶν Καραγιαννίων μέχρι τῆς Γιαγκόβης οὐδὲ σταγὼν ὕδατος πηγαίου ὑπάρχει. Εἰς τὴν Σιατίστην διατηρεῖται ἀκόμη ἡ παράδοσις, ὅτι, ὅταν αὐτὴ πρὸ τινῶν αἰώνων ἐκτίζετο, οἱ οἰκισταὶ τῆς παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸν κάτω τῆς Σιατίστης χῶρον, ἀπέφυγον αὐτὸν λόγῳ τῆς ἔλλειψεως ὕδατος.

³ Βλ. Χ. Μ α κ α ρ ὄ ν α, Ἐκ τῆς Ἐλιμείας καὶ Ἐορδαίας. ΑΕ 1936 (ἀρχ. χρον.), σ. 13. Ἐσχάτως ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν Κοζάνην νέοι τάφοι, οἱ ὁποῖοι ὁμως δὲν ἐμελετήθησαν ἀκόμη.

τεύουσα ἐκεῖ, δηλ. ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καϊλαρίων—Κοζάνης—Σερβίων, τῆς σημαντικωτέρας ἀοτηρίας, τῆς συνδεούσης τὴν Δ. Μακεδονίαν μὲ τὴν Θεσσαλίαν, διὰ τῆς ὁποίας πολλάκις ἀναφέρονται μετακινήσεις στρατευμάτων καὶ κατὰ τὴν μακεδονικὴν ἐποχὴν, ἀλλὰ καὶ ἀργότερον κατὰ τὴν ὁμαϊκὴν, δὲν θὰ ἔπροεπεν ἄρα γε νὰ γίνῃ ποτὲ μνεία αὐτῆς ὑπὸ τινος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων; Ὁ Λίβιος π.χ., καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἰς παρομοίαν περιπτώσειν δὲν ἀναφέρει τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἑλίμειαν καὶ τὸν Ἀλιάκμονα. Τὸ σοβαρώτερον ὅμως κώλυμα διὰ τὴν τοποθέτησιν τῆς Ἑλιμείας εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην εἶναι ἡ μεγάλη σχετικῶς ἀπόστασις, ἡ ὁποία χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τὸ στενὸν τῆς Μηλιάς. Τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὰ 100 χλμ., θὰ ἦτο δύσκολον ὁ Περσεὺς νὰ διανύσῃ ἐντὸς 3 ἡμερῶν ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ μάλιστα μὲ τὰς δυσχερείας, ποῦ συνήντησεν εἰς τὸ Κίτιον ὄρος λόγῳ τῶν πολλῶν χιόνων.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν τὸ πιθανώτερον μέρος, εἰς τὸ ὅποιον δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν τὴν Ἑλίμειαν, εἶναι ἡ βορείως τῆς Νεαπόλεως περιοχὴ, δηλ. τὸ ἀκρότατον βορειοδυτικὸν τμήμα τῆς ἀρχαίας Ἑλιμιώτιδος. Ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα ἐκ τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ.

Πότε ἡ παναρχαία αὐτὴ πόλις τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἔπαισε νὰ ὑπάρχῃ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν μὲ βεβαιότητα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντιγονιδῶν, ὅτε τὸ μακεδονικὸν κράτος ἤκμαζε, φαίνεται ὅτι ἦτο μία τῶν ἀξιολογωτέρων μακεδονικῶν πόλεων. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερον, κατὰ τοὺς ὁμαϊκοὺς χρόνους, εἶδομεν ὅτι συχνὰ ἀναφέρεται. Τὸν πρῶτον π.Χ. αἰῶνα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Λύχνου τοῦ ἐξ Ἐφέσου εἰς τὸ γεωγραφικὸν τοῦ ποίημα Εὐρώπη.¹ Ὁ Στράβων κατὰ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον (ξ.α.) ἔκαμνε λόγον περὶ αὐτῆς εἰς τὸ ἕβδομον βιβλίον τῶν Γεωγραφικῶν του, εἰς χωρίον ἀπολεσθέν. Μετὰ τρεῖς αἰῶνας, ἦτοι τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ (I, σ. 172, 1)² ὡς πόλις τῆς Μακεδονίας, ὑπὸ δὲ τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου εἰς τὴν γεωγραφικὴν τοῦ Ὑφήγησιν σημειώνεται μόνον αὐτὴ ἐκ τῶν πόλεων τῶν Ἑλιμιωτῶν.³ Ἐκτοτε δὲν γίνεται πλέον λόγος περὶ αὐτῆς.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ἀναφέρει τὸ ὄνομά της εἰς τὸ λεξικόν του, ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἠμποροῦμεν ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αὐτὴ ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν του. Διότι ὁ βυζαντινὸς οὗτος συγγραφεὺς πολλάκις περιλαμβάνει εἰς τὰ

¹ Στεφ. Βυζάντ. ἐν λ. «Ἑλιμία».

² Πρβ. ἀκόμη καὶ II, 505, 31.

³ Ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως μνημονευομένη ἀλλαχοῦ (III, 12, 3) Βουλλίς, ὡς πόλις τῶν Ἑλιμιωτῶν, ἀνήκεν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Πρβ. Forbiger, ἔ. ἄ. σ. 565.

Ἔθνικά του καὶ πόλεις, μὴ ὑπαρχούσας πλέον, ἀρκεῖ μόνον νὰ μνημονεύωνται ὑπὸ τινος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐκ τῶν ὁποίων αὐτὸς ἐλάμβανε τὰς πληροφορίες.¹ Εἰδικῶς δὲ τὸ περὶ Ἑλιμείας ἄρθρον του εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου δάνειον καὶ ἐπὶ λέξει ἀντιγραφή ἕκ τε τοῦ Σιγράβωνος καὶ τοῦ Ἡρωδιανοῦ, καθὼς δεικνύει ἀπλῆ ἀντιπαραβολὴ αὐτοῦ πρὸς τὴν τελευταίαν τῶν δύο τούτων πηγῶν.² Μετὰ βεβαιότητος λοιπὸν ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Ἑλιμεία κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα ὑπῆρχεν ἀκόμη καὶ μάλιστα ἦτο ἡ σημαντικώτερα πόλις ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς, ἥτις ἀπετέλει τότε τὴν Ἑλιμιώτιν. Τί ἀπέγινε μετὰ ταῦτα; Ἄν κατεσιγράφη ἢ ἀπλῶς περιῆλθεν εἰς ἀφάνειαν καὶ ἐλησμονήθη σὺν τῷ χρόνῳ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ. Ὅπως δὲ οὔτε εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους οὔτε εἰς τὸ περὶ κτισμάτων τοῦ Προκοπίου οὔτε δὲ καὶ εἰς τοὺς περιωθέντας τίτλους τῶν ἐπισκόπων τῆς Δ. Μακεδονίας ἀναφέρεται τὸ ὄνομά της. Ἐκ τούτων καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οὐδὲν σαφὲς ἔχνος αὐτῆς μέχρις ἡμῶν διεσώθη δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αὕτη πρωίμως, ἴσως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν μέσων χρόνων, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἢ τοῦλάχιστον εἶχε περιπέσει εἰς τοιαύτην ἀφάνειαν, ὥστε νὰ μὴ προκαλῆ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συγγραφέων. Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀναφέρονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἑλιμιώτιδος νέα πόλεις, τὰ Σέρβια καὶ τὰ Γρεβνά, αἱ ὁποῖαι ἀντικατέστησαν τρόπον τινὰ τὰς παλαιὰς ἐλιμιωτικὰς πόλεις, τὴν Ἑλιμείαν καὶ τὴν Αἰανήν.

Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

¹ Βλ. Stempliger, Stud. zu den Ἔθνικά des Stephanos Byzantios Progr. München 1902, σ 618.

² Στεφ. Βυζάντ.:

Ἑλιμία, πόλις Μακεδονίας, Σιγράβων ἐβδόμῳ. ἀπὸ Ἑλύμου τοῦ ἤρωος ἢ ἀπὸ Ἑλένου ἢ ἀπὸ Ἑλύμα τοῦ Τυρρηνῶν βασιλέως· τὸ Ἔθνικόν Ἑλιμιώτης. Ἀλέξανδρος δ' ἐν Εὐρώπῃ Ἑλιμίον φησί, διὰ μακροῦ τὴν μεί συλλαβὴν, τὴν δὲ λι διὰ βραχέος τοῦ ι.

Ἡρωδιανός Ι, 172, 1:

Ἑλυμος ἤρωος, ἀφ' οὗ Ἑλυμία πόλις Μακεδονίας.

καὶ ἐν ΙΙ, 505, 31: Ἑλιμία: Ἀλέξανδρος ἐν Εὐρώπῃ Ἑλιμίον φησι διὰ μακροῦ τὴν μεί συλλαβὴν, τὴν δὲ λι διὰ βραχέος τοῦ ι.